

Русиньскый язык – у німецькім проєкті

Перед штирём роками, 24. септембра 2010, гостями Інштитуту русиньского языка і культуры Пряшівской універзیتی были високошкольскы учітелі з Універзیتی Алберта Лудвіга у Фрайбургу (Німецько) проф. Др. Юліана Бестерс-Ділгер і Др. Ахім Рабус ведно з 15 студентами славистичного семінара фрайбурской універзیتی. Гостів прияла директорка інштитуту доц. ПгДр. Анна Плішкова, ПгД., яка про них приправила лекцію на тему функціонування русиньского літературного языка на Словеньску і в других країнах Европы – в Польску, Україні, Мадярьску і Сербії. Гості з Німецька реалізували своє перебування міджі карпатськими Русинами в рамках 12-денного научного проєкту під назвов **Европскы языковы і меншыновы політики**. Соціолінгвістичне бадання окрем Словеньска реалізували в Польску, Мадярьску і на Україні. З їх навщів на ІРЯК ПУ і з дискусії было ясно, же про німецьких гостів тема русиньского языка є интересна і же мають замір ся нєв деталніше заимати і в своїх будучих проєктах.

Тот час настав в році 2014, коли Ахім Рабус є уж професором славистики на універзиті в Єні (Німецько) і недавно здобув грант од німецькой надації на бадання сучасных трендів у русиньскім языку. Ёго проєкт є заміряный на соціолінгвістичне бадання, т. є. на сучасный статус русиньского языка в окремих країнах і на вплив штатных языків (польского, словеньского, українського і мадярьского) на русиньскый язык.

„Наш проєкт є заміряный на динамічны процеси в єднім із славянських языків – русиньскім языку, – говорить о своїм найновшій проєкті професор Рабус. – Русиньска теріторія лежить в дакійкох штатах, є розділена многими языковими і політичними границями. Фрагментація русиньской теріторії має два важны наслідки: на єднім боці є то дестабілізація старого діалектного простору, на другім боці зрод нового „черезграницного“ простору наслідком черезграницных контактів, главно по році 1989. Русиньскый язык функціонує в дакійкох славянських і неславянських країнах, зато ту възникають многы соціолінгвістичны проблеми, які ся жадають высвітлити, окреме кідь на русиньскый язык суть диференцованы погляды, а то як на самостатный славянський язык зо своїма варіантами (Польско, Словеньско, Україна, Мадярьско, Сербія), і як на діалект другого языка, так як го трактують на Україні. На основі высше повідженого мож робити бадання і глядати одповіді на такы вопросы: Яка є сучасна сітуація в русиньскім языку? Як ся меншыновий язык/діалект минить у різних соціолінгвістичных і контактных условиях? Який вплив мають границі і різны народны языки на штрктуру русиньского языка? Які наслідки мають штрктуралны, соціолінгвістичны і мімолінгвістичны факторы на языковий прояв у тых шпеціфічных условиях? З помочов методы „тар tasks“ і перцепчных експериментів будуть ся анализувати розділы міджі варіантами русиньского языка з цілём высвітлити впливы границь на динаміку языковых/діалектных змін.“

Професор Ахім Рабус із своїма асистентами проєкт зачинать реалізувати од октября того року а на ярь будучого року завітать і до дакійкох сел на Словеньску, в Польску і на Україні. На ефективну роботу німецькы бадателі будуть потребувати: 1) поміч при гляданю належных сел і респондентів, 2) роджених Русинів, активно по русиньскы бісідуючих студентів або іншы особы, котры бы могли зреалізувати часть работы в реґіонах заселених Русинами. Містны сполупрацовници в реґіонах мають в проєкті визначну задачу, бо їх цілём буде роздобыти автентичный языковий матеріал од містных людей. За свою роботу будуть фінанчно оцінені.

В рамках проєкту є тыж напланований „workshop“ в Єні, на яким бы мали взяти активну участь і лінгвісты з Інштитуту русиньского языка і культуры Пряшівской універзیتی в Пряшові, правдоподобно зачатком 2016 року. Ёго темов будуть европскы меншыновы языки, враховано русиньского.

Віриме, же проєкт буде успішний і принесе новы і цінны інформації до соціолінгвістики і русиністики. -ап-

• ПгДр. К. Копорова, ПгД., Мгр. В. Падык, к. н., і проф. Др. П. Р. Марочій приправлюють на діґіталізацію потрібны матеріалы в Бібліотеці карпаторусиністики в Торонті.

Проєкт заміряный на русиньскый язык – у першій половині

Пряшівска універзіта (ПУ) є єдинов універзітов на Словакії, на котрій од року 2007 ся реалізує акредітований бакаларський а од року 2009 і магістерський учітельскый штудійный програм русиньскый язык і література, гестором котрых є Інштитут русиньского языка і культуры ПУ. В році 2013 ПУ випустила першых абсолвентів магістерського програму, т. з. першых молодых русиністів, а в тім самім році отворила про них новы можности школования на третім ступню високошкольських штудій, кідь здобыла акредітацію про докторський штудійный програм славистіка – русиньскый язык і література. Од зачатку септембра року 2014 ПУ по першыраз у своїй історії, але тыж в історії русиністики як такой, прияла першых докторантів до інтерной і екстерной формы штудій, і так офіційно зачала виховлєвати будучих повно кваліфікованих русиністів і новы молоды кадры про Інштитут русиньского языка і культуры (ІРЯК) і іншы научны, педагоґічны і культурно-сполоченьскы інштитуції в рамках Словакії, але і в шыршій карпаторусиньскім, респ. европскім контексті. З тым цілём як ПУ, так і ІРЯК має інтерес приправлєвати і реалізувати научны і научно-педагоґічны проєкты, котры бы припомогли розвою акредітованих штудійных програмів, русиністики і формовано молодых шпеціалістів на русиністику.

В сучасности найвызначнішым проєктом ПУ, до якого є запоєный ІРЯК, є 2-річний проєкт під назвов **Зліпшіння языковых компетенцій штудентів ПУ в языках народностных меншин**, який фінанчно підпорила Аґентура Міністерства школства, науки, бадання і шпорту СР про штрктуралны фонды Европской унії. В данім періоді проєкт є у своїй половині і на світі помалы будуть ёго першы резултаты – у формі високошкольських учебників русиньского языка, літературы і історії карпатських Русинів, і часть діґіталізованого книжного фонду Карпаторусиньской бібліотеки Тороньтской універзیتی в Канаді.

Проєкт ся зачав реалізувати в окторі року 2013 а ёго реалізаторы з ІРЯК ПУ – доц. ПгДр. Анна Плішкова, ПгД., ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., і Мгр. Валерій Падык, к. н., были од 22. 8. до 10. 9. 2014 на 3-тыжднівім перебуваню на Тороньтській універзиті, де в сполупраці з професором Тороньтской універзیتی Павлом Робертом Маґочієм, який тоту унікалну бібліотеку на америцькім континенті буде 40 років, робили над діґіталізаціов ей обсягу, який творить коло 15 000 документів розлічного характеру і заміряня. Перша діґіталізована часть богатого обсягу тороньтской „Carpatho-Rusyn Library“ ся занедово стане основов пряшівской Бібліотеки карпаторусиністики, будованой при ІРЯК ПУ, і штудійным матеріалом про штудентів русиністики, домашніх і заграничных високошкольських учітелів і ученых-русиністів. Вдяка тому Пряшівска універзіта собі укріпить позицію европского центра карпаторусиністики.

А. П., фоткы: А. П. і К. К.

• Розговор директорки Інштитуту русиньского языка і культуры ПУ в Пряшові доц. ПгДр. А. Плішковой, ПгД. (зліва), із одборнов робітничков Славистичного одділіня Тороньтской універзітної бібліотеки Ксенєв Кіебусінскі.

Zlepšení jazykových kompetencí studentů Prešovské univerzity v Prešově v jazycích národnostných menšin,
ITMS 261102302105,
„SModerné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť/Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ“

Умер узнаваний стоматолог-Русин

20. сентября 2014 р. у віці 86 років трагічно загинув (по автогаварії) МУДр. Андрій Бандура, к. н., визначний стоматолог русиньского походу. Андрій Бандура був оцінюваним одборником дома і за границями. Народився А. Бандура 21. юна 1928 р. в русиньскім селі Нижня Яблінка, окрес Снина. В сентябрі 1945 р., значить занедовго по войні, наступив як 17-річний студент до „Русской учительской академии“ в Пряшові, котру тогды вів директор Др. Штефан Гойдич. По успішнім закінчіню школи наступив учіти до русиньской школи в селі Гавай, окрес Міджілабірці. Довго там але не зістав. По роцї був покликаний на воєнську службу і учітелівати ся уж не вернув. По закінчіню воєнської служби зачав студувати на лікарській факульті.

Хотів бути доктором-інтерністом, но на тот фах требало мати „протекцію“, што молодий студент із русиньского села не мав. Быв радий, же го взяли на тогды непопулярну стоматологію. Тото ёго „нещастя“ ся але вказало як велике щастя про нёго і про цілый стоматолігічний фах у бывшій Чеськословеньску і в світі.

По закінчіню школи не перестав студувати. Так, як колись на учітельській семінарії в Пряшові, на інтернаті до ночі учів ся педагогіку і психологію, жебы добрі обстав перед директором Др. Штефаном Гойдичом, тепер як доктор не студовав дале зато, жебы перед даким „добрі обстав“, але гнала го допереду туга помочи людём і дати одповіді на многы тогды актуалны вопросы в стоматології. В научній роботі пришов на новы методы і обявы.

Научны баданя і медоты, на котрых робив, реалізовав такой в практичній роботі. Довгы roky був прімаром стоматологічного одділіня в Пряшові, де аж до смерти жив, а вдяка нёму в тім місті была, як в єдинім місті на Словеньску в тім часі створена зубна амбуланція про діти передшкольского віку. Ёго роботу віділи і высшы державны і одборны орґаны. Кідь в 70-ых роках 20-го стороча пришла до Чеськословеньска жадость із Тунісу, жебы їм держава помогла з одборниками, котры бы могли орґанізувати їх стоматологічны службы, Андрій Бандура був міджі першыма, котрый був до Тунісу посланий. Пару років рїшав їх проблемы в ненайліпшых здравотных условиях. Фаховы скушености зберав і в Споєных штатах америцкых. Ёго сполупраца з америцкыма докторами і ученыма з нёго зробили выглядованого одборника і був все кликаний на різны стоматологічны конгрессы, конференції і т. д. по цілім світі.

Теоретічны научны работы і баданя МУДр. А. Бандуры, к. н., і їх апликація в практичній животі были так високо цїнены, же здобыти титул кандидата наук не было про нёго проблемом. Быв членом Коморы зубных докторів Словеньска і многых інших стоматологічных орґанізацій нелем на Словеньску, но і за границями. По одході до пензії іщі довгы roky робив як приватный стоматолог.

По роцї 1989 Андрій Бандура в Пряшові часто брав участь і на культурнім животі Русинів. Быв частым участником семінарів, котры робить Інштитут русиньского языка і культуры Пряшівской універзіты в Пряшові, семінарів орґанізованих Русиньскым культурно-освітнім обществом А. Духновича в Пряшові ці подій, котры приготує Музей русиньской культуры в Пряшові. Сам був членом Руського клубу 1923.

В роцї 2010 був оцінений міністром здравотництва Словеньской републіки Іваном Угляріком честным титулом „Особность словеньского зубного лікарства“. Андрій Бандура був єдным із тых, котры суть про нас прикладом, же і абсолвенты русиньского школства можуть бути успішны і оцінюваны наперек тому, же не студовали основну ці середню школу словеньску.

Посліднє прощаня з Андрієм Бандуром ся одбыло 24. сентября 2014 р. у Домі смутку в Пряшові. Вічная ёму память!

Петро МЕДВІДЬ, председа Містной орґанізації Русиньской оброды у Пряшові

(В тій статі были схоснованы факты зо статі Інж. Івана Фріцького: Честный титул – Русини.)

Александр Павлович – визначна особность в історії Русинів

(195 років од народжіння А. Павловича)

А. Павлович ся народив 19. сентября 1819 у селі Шарішске Чорне і одышов до вічності 25. децембра 1900 у Біловезі. Быв священником, поетом, публіцистом і народным будителём Русинів.

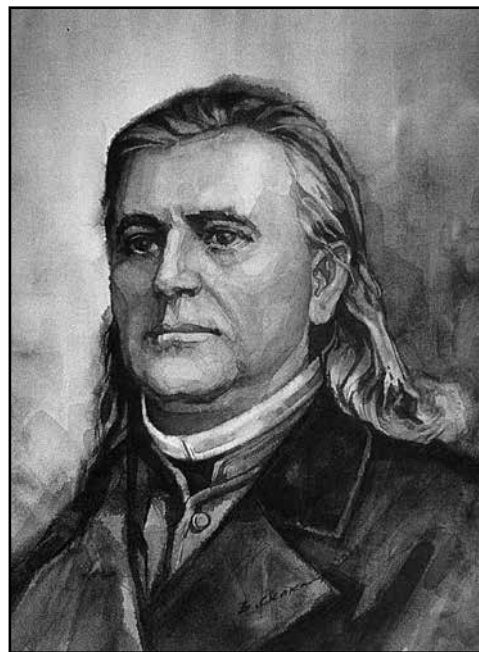
В раннім дїтинстві осиротїв і був вихований в родині по матери на Лемковині. Освіту зачав здобувати в Галічі, закінчїв польско-німецьку початкову школу в Львові (1833 – 1835). Кідь ся вернув до родного краю, до пряшівской области, був стотожненный з польсков культурнов орьєнтаціов. Спершу студовав на гімназії в Бардеєві, пак в Мішковцю а наконець в Ягрі.

Хотів студувати право, але тогдышній пряшівський грекокатолицький єпископ Осиф Гаґанець послав го до духовной академії в Тырнаві (1843 – 1847). У тім барз конзервативнім оточіню А. Павлович дістав ся під вплив приятелів-студентів, котры ся пізніше стали словацькыма народныма будителями – Яна Паларіка і Мартіна Гатталы, а тыж професорів Карловой універзіты. Наслідком того ся зачав интересовати о народне возроджіння, котре тогды ся розвивало міджі славянськыма народами габсбургской монархії.

Окрем знань з нової літературы в славянських языках, А. Павлович добрі знав угорську і німецьку літературу, а в тырнавській семінарії учів ся кіріліцю. По скінчіню студій ся вернув до пряшівского регіону, конкретно до села Хмелєва (тогды Комлоша), де пише першу поему по русиньскы „Став Бѣдного селянина“, в котрій высловлює симпатію к утискованому русиньскому народу.

В 1848 роцї А. Павлович був высвяченый на грекокатолицького священника. Антигасбургска революція в Угорську ся уж зачала, а молодий священник вітав тоты події, выголошуючі, же „Кошутова война свободу нам дала, тогда урбарская панщина пропала“. В тім часі одбыла ся перша стріча А. Павловича з визначным русиньскым будителём Александром Духновичом, яка мала великий вплив на нёго. А. Павлович брав активну участь у Пряшівскім літературнім заведенію, заложєнім А. Духновичом у 1850 роцї. По высвячіню на священника А. Павлович був даякый час домашнім учітелём (1848 – 1850) в родині аристократа Сірмая, пізніше архіварём і куртый час (1850 – 1851) протоколістом канцеларії Пряшівской грекокатолицькой єпархії. По тім, як не прияв позваня учіти російський язык у кошіцькій гімназії, прияв функцію парохіального священника, наперед в Біловезі (1851 – 1864), русиньскім селі поблизь місця ёго народжіння, а пізніше скоро на штиридесят років – у Свіднику (1864 – 1900).

Окрем душпастьерской службы, А. Павлович зберав фолклорный і етнографічний матеріал і написав много стихів, котры принесли му славу „маковицького соловя“, значить поета з Маковиці. Переважну своїх поезій і етнографічных бадань публікував у русофільских новинках у Львові і в підкарпатських новинках („Свѣтъ“, „Новый свѣтъ“, „Карпаты“), в часописах („Листокъ“) і в каждорічных кален-

дарях („Мѣсяцесловъ“) Общества св. Василия Великого. Написав тыж історичны нарисы „Описание Маковици“ і запропонував програму систематичного навчання історії і культуры Русинів Угорьска (1874), выслідком якої мала бути публікація енциклопедічного характеру „Угро-русский сборникъ“. Тот програм не був зреалізований, бо уряд вів політику мадярізації і народностной асиміляції.

Жыючі у Свіднику, А. Павлович утримував живы контакты із тогдышніма русиньскыма писателями, а тыж русофілами і Старорусинами в Галічі (Яковом Головацькым, Богданом Дідицькым), словацькыма народныма активістами (Яном Андраціком, Йонашом Заборьскым, Богушом Носаком-Незабудовом), але тыж із російськым православным священником і історіком церкви Костантіном Кустодіовом. Теоретічно А. Павлович дотримував двоязычний принцип свого учітеля А. Духновича: русиньска говорова бісїда – про популярну літературу і літературу про початковы школы, а російський язык – про красне писменство і науку. Але затоже А. Павлович не знав російський язык і на розділ од інших підкарпатських писателів того періоду, докінця ани не снажив ся писати містным варіантом російского языка (тзв. „язычієм“), переважну часть своїх творів написав русиньскым говорным языком. За свого жывота не выдав нияку книжку властных творів. Аж по смерти зборники ёго творів zostавили і выдали: Іван Поливка (1920), Георгій Міравчик (1942), Іван Шлепєцький (1955), Олена Рудловчак (1984), Іван Русинко (1999), Іван Хланта і Татьяна Чумак (2004).

По А. Духновичови найвизначнішому русиньскому поетови А. Павловичови був побудований памятник у Свіднику (1970), автором скульптуры котрого є русиньський скульптор Франтішек Гібала.

Проф. Др. Іван ПОП, др. н., Хеб

(„Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“, зоставителі: Павел Роберт Маґочій, Іван Поп, Ужгород: „Видавництво В. Падыка“, 2010.)

• За чельны стіл 13. засідання ОСРС 4. 10. 2014 у Пряшіві засіли: (зліва) говорця П. Медвідь, председа А. Ліга і таємник М. Піліп.

Русины хотят їднати з далшыма меншынами о народностнім законі

4. октября 2014 р. в Пряшіві проходило 13. засідання Округлого стола Русинів Словеньска (ОСРС), в рамках котрого ся представителі русиньскых організацій договорили на тім, же будуть ініціювати дискусії з представителями вшиткых народностных меншын на Словеньску з цілём координованого поступу при просядженю народностного закона. Пропозицію закона о народностных меншынах і о їх фінанцованю, котрый Словеньска република не мать і котрый бы мав окрема іншого говорити ай о зряджіню а фунгваню меншынових самосправ, приправив председа ОСРС Юдр. Андрій Ліга і буде частёв *Програму розвитку русиньской народностной меншыны*, виданя котрого ОСРС фіналізує.

Далшым кроком представителів русиньской народностной меншыны буде зачати їднаня з остатніма народностными меншынами на Словеньску з цілём зліпшыти кооперацію, але головно здобути як найшырший консензус і підпору про приготвлёваный народностный закон.

ОСРС таксамо займав ся пропозиціов моделу розділёваня фінанцій у дотачнім програмі Уряду влады Словеньской републики „Культура народностных меншын“. В минулім році ся ОСРС подарило успішно просядзати новий спосіб алокації фінанцій міджі окремы народностны меншыны.

Теперь хотят представителі Русинів просядзати і модел далшого розділёваня фінанцій у рамках меншыны так, жебы была захована континуальность тых проєктів і активностей, котры суть про культурный живот русиньской народностной меншыны важны. Підє головно о підпору пресы, книжок, медій, школства і найважнішых культурных акцій. Частёв моделу має быти і можливість, жебы о розділїню розрахунку вирішыла каждый рік народностна комісія сама, подля пріоріт, котры в данім періоді суть найважнішы. Мало бы ся так передыйти неефектовному черпаню дотацій і акцент бы мав быти положеный на такы активности, котры мають найбільше значіння про захованя і розвиток культуры народностной меншыны.

Доста россягла часть їднаня ОСРС была присвячена вопросу русиньского народностного школства. Зато на засіданю ОСРС брали участь одборници і активісты, котры якраз в области школства діють, як доц. ПгДр. Анна Плішкова, ПгД., з Інштїтуту русиньского языка і культуры Пряшівской універзіты, Інж. Е. Солеёва, членка комісії про народностне школство Міністерства школства Словеньской републики, і ПгДр. Люба Кралёва, ПгД., організаторка великого проєкту Вечурніх школ русиньского языка про діти і дорослых. Вопрос русиньского народностного школства є єднов із пріоріт, котры будуть обсягом приготвлёваного *Програму розвитку русиньской народностной меншыны*.

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, говорця ОСРС, фоткы: А. З. Веце інформацій: www.pilip.sk

• Почас павзы 13. засідання ОСРС директорка Інштїтуту русиньского языка і культуры ПУ в Пряшіві А. Плішкова (перша зліва) указала новы просторы інштїтуту і будучой Бібліотеки карпаторусиністики участникам засіданя. На фотці: (зліва) М. Піліп, Л. Шведова, Ф. Латтова, Л. Кралёва, А. Ліга, І. Цупер і Е. Солеёва.

Русиньска оброда о школах і фінанціях

6-го септембра 2014 р. проходило в Гуменнім засіданя Координачного выбору Русиньской оброды на Словеньску (КВ РОС). Было то перше засіданя того орґану по маєвім сеймі орґанізації, на котрім був за нового председа Русиньской оброды zvolenый Інж. Мілан Мнягончак.

Координачный выбор є найвысшым орґаном Русиньской оброды на Словеньску (РОС) міджі сеймами. Творять го председа орґанізації, членове Выконного выбору і заступцёве за каждую містну орґанізацію РОС, котрых в сучасности є 22. В програмі засіданя была дискусія на тему школства і проєктів, котры РОС реалізує або планує реалізувати в наступнім році. Участники засіданя были председом інформованы, же од нового школьного року ся русиньске школство розросло о далшу школу з навчалным языком русиньским. По Основній школі з матерьсков школов у Чабинах, Русины мають таку саму освітню інштїтуцію в селі Кална Розтока. Можность учіти ся русиньскый язык была створена од того школьного року і на єдній із основных школ в Гуменнім.

Наперек тому собі орґанізація усвідомлює, же русиньске школство скоро не екзітує. Дотеперь не є ані єдної середній школы, котра бы была з навчалным языком русиньским, або на котрій бы ся ходем подарило створити русиньскы класы. На писмо, котре загнала Містна орґанізація РОС в Пряшіві і в котрім членове жадали Пряшівскый самосправный край о то, жебы были такы класы створены на Споєній школі Тараса Шевченка з навчалным языком українським в Пряшіві, дотеперь не дав нхто із компетентных релевантну одповідь. РОС але і наперек тому хоче зробити далшы крокы, котры бы в тім замірі могли помочи. Орґанізація не може быти спокійна ані з кількостёв основных школ, котры суть з навчалным языком русиньским, або на котрых ся русиньскый язык ходем учіть. І зато хоче веджіня РОС контактовати старостів русиньских сел, в котрых іщі суть школы, але і директорів тых школ, жебы дискутовали о можностях, як дістати навчаня русиньского языка до наших сел.

Председа Мнягончак дістав од КВ РОС повірїня загнати писмо новому міністрови школства Петрови Пеллеґрініови, жебы ся про русиньскы школы, покля ся буде продовжувати в реформі школства зачатій бывшым міністром Душаном Чапловичом, яка не рахує з малокласными школами, уділив выняток, котрый бы нашым школам гарантовав далше фунгваня. В інакшій припадї бы русиньске основне школство цалком зникло.

Участники засіданя дискутовали і на тему фінанцій. Членове выбору были інформованы, же хоць часть із 18 проєктів, котры РОС має на тот рік схвалены, орґанізація вже зреалізувала, але дотеперь не пришли з Уряду влады СР на них пінязі. Членове таксамо высловили неспокійность з тогорічним розділїнем веце як 260 тисяч єур на проєкты русиньской меншыны. І зато ся буде внутрі орґанізації, але і на Округлім столі Русинів Словеньска презентувати пропозиція на створїня списку пріорітних проєктів на рік 2015, якы суть про Русинів важны і котры бы мали быти, з погляду нашой меншыны, Урядом влады СР в наступнім році підпорены найвеце. На тых пріорітах бы ся РОС в рамках ОСРС хотїла доїднати з далшыма нашыми орґанізаціями, жебы був поступ сполочный. Міджі пріорітами бы мали быти періодічна і неперіодічна преса, медії, школство і далшы.

Петро МЕДВІДЬ, Пряшів

Зникли дві школы

Уж не є правда то, же маєме русиньску Основну школу з Матерьсков школов в Баєрївцях. Дізнала єм, же 2. 9. 2014 ОШ із МШ Баєрївцях зникла. Про неінтерес родічів і про мало дітей в селі Баєрївці. Директорка школы пані Марія Секеракова є прекрасна учітелька, діточкы были в школі барз шыквны, но было їх мало. ОЗ Колысочка отворила того року на тій школі і свою вечурню школу русиньского языка. А уж там не буде...

К 2. септембру 2014 зникла і ОШ із МШ в Шарішкїм Щавнику. Там сьме мали нашу вечурню школу отворену другый рік. Тыж там была прекрасна і добра учітелька русиньского языка – Моніка Сакарова. Тыж там уж не буде учіти тот язык. Є мі з того барз смутно...

ПгДр. Люба КРАЛЁВА, ПгД., председкыня ОЗ Колысочка

Підкарпатська Русь в ері Першой републики

То є назва великого семінара, який приправила Катедра середньоевропейских штудій Філософічної факулты Карлової універзіты в Празі і Історічна факулта Ужгородьской народной універзіты в днях 16. – 17. септембра 2014 у главній будові ФФ КУ у Празі на нам. Яна Палаха 2. На конференції выступило зо своїма рефератами 59 участників, а то в окремых блоках і секціях. Першыи блок першого дня своїм рефератом під назвов *Міфы і стереотіпы в історії карпатських Русинів* одкрыв проф. Др. Павел Роберт Маґочій, історік з Торонтьской універзіты. З Пряшова на семінарі взяли участь: проф. ПгДр. Петер Шворц, ПгД., проф. ПгДр. Микола Мушинка, др. н., і ПгДр. Страніслав Конечні, к. н.

-р-

Новы інспірації до будучности (3)

(АНКЕТА)

Перешов даякый час од скінчіння *Studium Carpato-Ruthenorum 2014* – пятого річника *Міджінародной літнэй школы русиньского языка і культуры на Пряшівській універзіті в Пряшові*. Акції, яку міджінародный штаб організаторів під покровительством Інштитуту русиньского языка і культуры ПУ інтензивно приправлєвав скоро цілый рік, жебы ей три тыждні – од **15. юна до 5. юла 2014** были на якнайліпшій уровни і жебы ей домашні і заграничны участници одходили з Пряшова спокійны а, самособов, по часі ся ту назад вертали. З тым заміром сьме вирішили – зо згодов авторів – поступно публікувати їх одповіді на поставлены вопросы і зарівно ближе представити участників пятого річника літнэй школы, які того року были зо Словакії, України і США. Днесь публікуєме одповіді двох участнічок зо США.

Вопросы: 1. Мено, призви́ско, титул. 2. Рік і місто народжіння. 3. Народность. 4. Професія / Освіта. 5. Походжіння: мате русиньске коріння? (Кідь нїт, то яке?) 6. Знали сьте передтым дашто о Русинах? 7. Чом сьте ся приголосили на *Studium Carpato-Ruthenorum*? 8. Є про Вас русиньский язык тяжкий? 9. Як оцінюєте цілкову уровень пятого річника *Studium Carpato-Ruthenorum*? (Плусы, мінусы). 10. Пасовала Вам така форма навчання? 11. Што, подля Вас, бы ся могло змінити при організованю далшых річників? (Вашы пропозиції). 12. О котры дісціпліны з карпаторусиністики бы сьте в будучности мали інтерес? 13. Як сьте были спокійны із супроводныма акціями проекту? (Вашы далшы пропозиції). 14. Взяли бы сьте участь на такім проєкті і в будучности?

1. **Софія Тімко**
2. Нью Йорк, 1995.
3. Америцька.
4. Штудентка.
5. Гей.
6. Гей.
7. Хоць єм выростала з русиньскыма традиціями, але хотїла єм знати веце о мойй етніціті.
8. Думам сі, же язык є тяжкий зато, бо азбука і буквы суть іншы, але години языка были барз легкы, аж барз легкы.
9. Досправды єм собі ужыла літню школу, любив ся мі фестівал у Свіднику і културный програм у Курові. Любили ся мі години етноґрафії і языка. Програм був прекрасный, але і оддых, і робота в школї.
10. Гей, спеціально години історії, але години языка про штудентів, котры суть уж на высокій школї, были помалшы.
11. Ніч, досправды ся мі любила рівновага окремых частей проєкту – штудія, екскурзії і вольного часу.
12. О етноґрафію, язык, літературу, спів, танець.
13. Гей, програм ся мі любив.

14. Наісто літню школу запропону ю іншым, я спокійна, же єм на ню пришла, але є то далеко і дорого про мене прийти іщі раз.

1. **Ілеана Ріґетті**
2. Пенсільванія, США, 1992.
3. Америцька.
4. Штудентка на універзіті, кінчу бакаларьскы штудії анґліцького языка.
5. Гей.
6. Гей.
7. Научіти ся веце о своїм коріню.
8. Гей, але не аж так барз.
9. Позітывы: много учіння, много можностей на бадання. Негативы: же суть то лем 3 тыждні, куртый час.
10. Гей.
11. Не думам сі, жебы єм дашто змінила радикално. Кус менше годин історії а веце спеціальных воркшопів, як варїня і výroba крашанок.
12. Години варїня, години вышиваня.
13. Гей, спеціально з програмом у Курові!
14. Кідь буду мати дость фінанцій, наісто гей! Вірю, же приведу і далшых будучих участників.

А. П.

ЯЗЫКОВА КОНСУЛТАЦИЯ (14)

2. Алтернация согласных звуков – примеры

Як наслідок історичных змін можеме позоровати в русиньскых діалектах, а тым і в сучаснім русиньскім языку, такы найчастішы алтернації согласных:

- 1. У заднёпіднебных согласных:**
– г - ж - з, напр.: *нога* – *ножка* – *на нозі*; *Прага* – *пражский* – *в Празі*; *теліґа* – *теліжкы* – *на телізі* і т. п.
– к - ч - ц, напр.: *рік* – *річний* – *в році*; *рука* – *ручный* – *на руці*; *сливка* – *сливчанка* – *на сливі* і т. п.;
– х - ш - с, напр.: *ухо* – *ушко* – *в усі*; *муха* – *мушка* – *на мусі*; *брїх* – *брїшний* – *в брісі* і т. п.
2. У дентальных согласных:
– д - дж, напр.: *відіти* – *віджу*, *сидіти* – *сиджу*, *водити* – *воджу*; *ходити* – *ходжу*, *садити* – *саджу* і т. п.;
– с - ш, напр.: *дусити* – *душу*, *просити* – *прошу*, *носити* – *ношу*, *покосити* – *покошу* і т. п.;
– т - ч, напр.: *молотити* – *молочу*, *колотити* – *колючу*, *выкрутити* – *выкручу*, *вывертити* – *выверчу* і т. п.;
– ст - щ, напр.: *помастити* – *помащу*, *погостити* – *погощу*, *назлостити* – *назлощу*, *хрестити* – *хрещу* і т. д.
3. У лабіальных согласных:
– б - бл, напр.: *охабити* – *охабляти*, *затрубіти* – *затрублю* – *затрублять*, *заробити* – *заробляти* – *зароблю* і т. п.;
– в - вл, напр.: *отровити* – *отровлю* – *отровлять*, *высловити* – *высловлю* – *высловлять*, *справити* – *справлю* – *справлять* і т. п.;
– п - пл, напр.: *спати* – *сплять* – *сплю*, *копати* – *коплю*, *выступити* – *выступлїня* – *выступлїять* – *выступлїю* і т. п.;
– м - мл, напр.: *тримати* – *тримлю*, *ламати* – *ламлю*, *їмити* – *їмлю*, *кормити* – *кормлю* – *кормлять* – *кормлїня* і т. п.;
– ф - фл, напр.: *трафити* – *трафлю* – *трафлять* – *трафляти* – *трафляня* – *трафляючї* і т. д.

1. Коли пишеме в русиньскім языку „і“, „и“, „ы“. Є даяке правило, котрым бы собі могли помочи?

Русиньска фонологія є характерістична 3-членнов тзв. *і-овов системою*, на розділ од других выходославянських языків: напр. українського і російського языка, котры мають 2-членну. В русиньскім языку тоту систему творять фонемы:

- **высоке передне І:** *іскра, вітор, стріха* ...
– **середнє-высоке і переднє-середнє І:** *листок, пиво, сидіти* ...
– **середнє-высоке і середнє-задне Ы:** *рыба, сын, бык* ...

Іде о класіфікацію вокалів:

а) подля піднятя языка к піднебю і од отваряня ся спіднєй челюсти (**высокі** – *і*, *у*, **середнє-высокі** – *и*, *ы*, **середні** – *е*, *о*, **низкі** – *а*);

б) подля міста їх творіння, котре є залежне од посуваня кінця языка при їх творіню (**передні** – *і, е*, **переднє-середні** – *и*, **середні** – *а*, **середнє-задні** – *ы*, **задні** – *у, о*).

Самособов, факт естествона 3-членной *і-ової вокалічної системи* вживателям русиньского літературного языка способлює дакотры практичны проблемы так в орфоєпії, як і в орфоґрафії, зато без помочи Правил русиньского правопису і орфоґрафічного словника даколи тяжко ся мож зорьєнтовати в правописі уведжених фонем. З той причіны бы сьме ся хотїли приставити коло функціонуваня окремых фонем і ілюстровати їх вживаня на конкретных прикладах.

І. Фонема Ы є найхарактерістичнішою гласнов фонемов русиньской фонологічної системи, яка функціонує у вшиткых карпатських русиньскых діалектах і, природно, в русиньскім літературнім языку. В практиці ся але єй вживаня часто вымкють послїдовности, в сучасности главно у закарпатських авторів – очівісно під впливом українського літературного языка і части єго діалектів, в яких абсентує. В них наслідком історичного розвою іщі праславянська фонема **Ы** заникла, точніше артикуляція псл. **Ы** („у“) сплынула з высловностей псл. **І**, наслідком чого в українськым языку vznikнув переднє-середній вокал **И** (*син, хижа, кидати, гинуть*). Тот вокал функціонує тыж у выходных карпатських русиньскых діалектах, взятых за основу кодифікації русиньского языка на Словакії, а то значить, же ай в літературнім русиньскім языку, причім найвыразніше го чуєме в акцентованій позиції (*миска, лишка, тихо, видно, липа, жнива*). Але в западных русиньскых діалектах, очівісно під впливом словацького языка і єго діалектів, артикуляція переднє-середнєго **И** сплынула з высловностей переднєго **І**. Зато ся стрічаєме і в наших штудентів із западной діалектної области з проблемом правильного вживаня і розлишованя в літературній русиньскій орфоєпії, а наслідно і в орфоґрафії, вокалу **И**.

Зато ходем в короткости бы сьме хотїли увести найвызначнішы позиції тых фонем в русиньскім правописі. Як практичну раду в орфоґрафії бы сьме могли увести таку, же треба виходити з **розлишованя закінчїня основ слов: т. є. кідь ся основа слова кінчїть на твердый консонант**, в парадїгмі змінных частей речі домінує флексія **-ы**: *Карпатський (Русин) – Карпатскы (Русины), карпатських, інакший – інакы, інакшых, вшиткы – вшиткых, вшиткым, котрый – котры, котрых, котрым, створений – створены, створених, восточный – восточны, восточных, другый – другы, другых* і т. д.

З другого боку в **словах з основов на мягкий консонант** домінує у флективных морфемах **-і**: *синій – сині, синіх, синім, третій – треті, третіх, третім, літній – літні, літніх, літнім* і т. д.

Доц. Педр. Анна ПЛІШКОВА, Пед., ІРЯК ПУ в Пряшові

НАРОДНЫ НОВИНКИ

Выдавать Русин і Народны новинки. Шефредактор: Мґр. Александер ЗОЗУЛЯК, редакторка: ПгДр. Кветослава КОПОРОВА, ПгД., языкова редакторка: доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД. Adresa: Ľudové noviny, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR. Tel.: 0917 171 912, IČO: 17079748. Perістрачны чїсла: ISSN 1339-5505, EV 327/08, MİC 49 438. Предплатне на рік є 10,- €, так істо і часопису Русин.

Опублікованы погляды дописователїв не мусять быти згодні з поглядами редакції. Адреса новинок на интернеті: www.rusynacademy.sk, E-mail: rusyn@stonline.sk

Realizované s finančnou podporou Úradu vlády SR – program Kultúra národnostných menšín 2014
Реалізоване з фінанчнов підпоров Уряду влади СР – програм Култура народностных меншын 2014

Rusín a Ľudové noviny
Duchnovičovo nám. 1
081 48 Prešov 1
D+4

Platené v hotovosti
080 02 PREŠOV 2